

پنچاکیانه^۱

یک ترجمه فارسی بی نظیر و گمنام پنچنترا

دکتر سید امیر حسین عابدی

استاد فارسی دانشگاه دهلی

بقلم دکتر تاراچند

سفیر کبیر سابق هند در ایران

پنچنترا از آن خزینه ادبیات جهان است و طی قرون گذشته فرهنگ و ادبیات
عده زیادی از دول و ملل را غنی ساخته است. ایجرتن می گوید: «کثر کتابها نیست که
آوازه آنها باین وسعت زمین رسیده باشد - این کتاب واقعاً بر تمام ادبیات اروپا و آسیای
جنوبی و باختری نفوذ کرده است - گفته می شود که بیش از دویست ترجمه، به تقریباً
شصت زبان و لهجه مختلف از جاوا^۲ در جنوب شرق گرفته تا ایسلند در شمال باختری
وجود دارد». هر تل می نویسد: «این کتاب پیشرفت فوق العاده ای از مرز و بوم خود
نموده و به تمام نقاط متمدن کره زمین توسعه یافته و بیش از هزار و پانصد سال است
که خردسالان و سالخوردهگان، باسوادان و بیسوادان، غنی و فقیر و وضع و شریف را
خوشوقت می ساخته و می سازد - حتی بزرگترین اشکالات زبان و رسوم و مذهب
نتوانسته اند جلو پیشرفتش را بگیرند. پینزر^۳ می گوید: «بدون شبهه پنچنترا یکی از
مشهورترین کتابهای دنیاست و در طی قرنهای نسلهای بیشمار آنرا خواننده و دوست
داشته اند. در قرن یازدهم میلادی این کتاب باروپا رسیده و پیش از قرن شانزدهم میلادی

در زبانهای یونانی، لاتینی، اسپانیولی، ایتالیایی، آلمانی، انگلیسی، اسلاوی قدیم، چکسلواکی بوجود آمده بود.^۱ رایدنر^۲ می نویسد: «پنچتنترا دارای عمیق ترین داستانهای دنیا است. اگر در آینده قضاوت بشود که پنچتنترا بهترین مجموعه داستانهای جهان است، مشکل است آنرا تکذیب کرد؛ و غالباً دانشمندان اینرا تصدیق خواهند نمود. بطور حقیقت داستانها از نظر قصه دلکش می باشد، اما حسن و حکمت و دانش ابیات، پنچتنترا را نسبت به بهترین داستان نامه های دیگر بالاتر برده است.»^۳ کسامبی^۴ می گوید: «شاهد تعمیم داستانهای پنچتنترای ما تعداد بیشمار ترجمه هایش و وجود آنها تا به امروز در فلکلور^۵ می باشد. قدمت و جهانگیری آنها از وجود مجموعه های قدیمی مانند جاتکاها^۶ بثبوت می رسد.»^۷

معدالکک، مسؤل ترویج و تعمیم دامنه دار این کتاب برزویه، حکیم ایرانی، میباشد که از امرای پادشاه ساسانی خسرو انوشیروان بوده است پینزر می نویسد: «اهمیت این دسته (ترجمه پهلوی و ترجمه هائیکه مبنی بر آن است) دو برابر است. اول اینکه ترجمه پهلوی یکی از قدیمترین ترجمه ها می باشد که تا کنون ظاهر شده است و حتماً از یک متن بسیار باستانی سانسکریت که با اولین نسخه سانسکریت قریب بوده ترجمه شده است. دوم اینکه ما با ترجمه های که از پهلوی شده و با اسمهای Fables of Pilpoy کلیله و دمنه Mor all Philosophie of Davi, Lights of Canopus و غیره معروف است خیلی آشنا شده ایم.»^۸

ترجمه های گوناگون این اثر در زبانهای مختلف از طرف فضلا مورد

۱ - Harvard Series، ص ۵۰. Ryder - ۲

۳ - The Panchatantra، ص ۳-۱۲. Kosāmbī - ۴ Folklore - ۵

۶ - Jātaka - ۷ Panchatantra، بسعی و اهتمام آچاریه (Acharya)، ص ۱

۸ - The Ocean of Story، ج ۵، ص ۲۱۸.

تذکر قرار گرفته است. این کتاب به پهلوی^۱، سریانی^۲، عبرانی^۳، عربی^۴،

۱- کرتکا و دسنگا، تقریباً ۶۰۰ میلادی. پینزرمی نویسد: پنچتترای پهلوی حتماً ترجمه تحت اللفظی سانسکریت بوده است. و ایجرتن باین نتیجه رسیده است که اقلاً هشتاد درصد از متن نثری و هفتاد درصد از متن شعری محفوظ مانده است. The Ocean of Story، ج ۵، ص ۲۱۹.

۲- کلیلک دسنگک در سال ۷۰۰ بوسیله Buda یا Parudivot بوجود آمده و در Leitzig در سال ۱۸۷۶ میلادی بچاپ رسیده است - ترجمه دوم بسعی و اهتمام Wright در سال ۱۸۸۴ میلادی تهیه گردیده و در Cambridge بوسیله Keith - Falkner ترجمه گردیده است - Penzer می گوید: « ترجمه شامی که در قرن دهم میلادی بوجود آمد و قدیمترین ترجمه هائی است که برعربی مبنی است - بعلاوه از میان ترجمه هائی که اساس آن متن عربی است ترجمه های یونانی و فارسی و عبرانی بالخصوص قابل توجه است. The Ocean of Story، ج ۵، ص ۲۱۹.

۳- ترجمه اول به Yuil منسوب است - ترجمه ای از Jacob b. Eliezer یا Elaser در قرن سیزدهم میلادی بوجود آمد و بسعی و اهتمام Darcubourg در سال ۱۸۸۱ میلادی تهیه گردیده است.

۴- کلیله و دسنه (تقریباً در سال ۷۰۰ میلادی) عبدالله ابن المقفع که از دین مزدائی باسلام آمد و قریب بسال ۷۰۰ میلادی مقتول گردید. ترجمه های عربی و فارسی و اروپائی بیشتر بر ترجمه ابن المقفع مبنی میباشد. کلیله و دسنه ابن علی (یا هلال) الاهوازی (۱۶۵ هجری ۸۲ - ۷۸۱ میلادی) - ابو صالح ابن نوبخت الفارسی (قرن هشتم میلادی) در خدمت خلیفه عباسی هارون الرشید بوده. وی برای یحیی ابن خالد وزیر المهدی و هارون الرشید آنها بشعر عربی درآورد و یک هزار دینار صلح دریافت. کلیله و دسنه سهل بن هارون. ابان ابن عبدالحمید لاحقی یا لاهجی (قرن دوم هجری / قرن هشتم میلادی) بدستور برسکیها کلیله و دسنه را بشعر عربی درآورد تا مردم بتوانند باسانی آنها حفظ نمایند. اما متأسفانه ازین اثر فقط این دو بیت مانده است:

هذا کتاب ادب و سحله و هو الذی یدعی کلیله و دسنه
فیه احتیاطات و فیه رشد و هو کتاب وضعته الهند

در ازای این اثر شاعر نامبرده از یحیی ابن خالد و فضل ده هزار دینار و پنجهزار دینار دریافت کرد. جعفر وی را چیزی نداد، اما گفت: آیا این کافی نیست که من شعر شما را از برسی کنم و راوی شما می شوم. کلیله و دسنه از علی ابن داؤد، دبیر زبیده، زوجه هارون الرشید و دختر جعفر. بشر این المعتمد بعضی اجزای کلیله و دسنه را بشعر درآورد. محمد ابن اطباریه ←

فارسی^۱، لاتینی^۲، اسپانیولی^۳، تبتی، یونانی^۴، انگلیسی^۵، روسی^۶، فرانسه^۷،

← (متوفی بسال ۵۰۴ هجری / ۱۱۱۰ میلادی) ترجمه (مختصری بنام نتایج الفطنه فی نظم کلیله و دسنه بوجود آورد و در ظرف ده روز سه هزار و هفتصد بیت ساخت. طبق گفته Sir Denison Ross « این قدیمترین ترجمه شعری است که تا کنون بدست آمده است. » The Ocean of Story، ج ۵، ص بیست و هشتم. ترجمه نامبرده در بمبئی بچاپ رسیده است. ابوالمکارم اسد بن خطیر سماتی المصری (متوفی بسال ۶۰۶ هجری / ۱۲۰۹ میلادی) هم داستان کلیله و دسنه را نوشته است. جلال الدین احمد النقاش در قرن نهم هجری این داستان را بنظم درآورد. عبدالمؤمن ابن الحسن الصنانی قسمتی از کلیله و دسنه ابن المقفع را در سال ۱۲۴۲ میلادی نظم کرد و آنرا بنام دارالحکم فی امثال الهند و العجم موسوم کرد (نه هزار بیت).

۱ - کلیله و دسنه رودکی (متوفی بسال ۳۲۹ هجری / ۹۴۰-۹۱۰ میلادی). کلیله و دسنه اسیر بهاءالدین قانعی (۶۵۰ هجری / ۱۲۵۷ میلادی). Sir Denison می گوید: « از نظر تاریخ پس از ترجمه نصرالله ترجمه شعری احمد بن محمود الطوسی متخلص به قانعی میباشد. نظم وی... به عزالدین کیکاؤس، که در سال ۶۴۲ هجری جانشین پدر شد، تقدیم شد... این نظم غالباً در سال ۶۱۸ هجری / ۱۲۲۱ میلادی تألیف شده بود. » The Ocean of Story، ج ۵، ص بیست و یکم. کلیله و دسنه نصرالله بن محمد بن عبدالحمید منشی (۵۳۹ هجری / ۱۱۴۴ - ۴۵ - میلادی) - انوار سهیلی (مطبع یوسفی و مطابع دیگر) که ترجمه حسین واعظ کاشفی (متوفی بسال ۹۱۰ هجری / ۱۵۰۴ - ۵ - میلادی) میباشد. در اروپا بوسیله ترجمه های Eastwick (۱۸۵۴ میلادی) Wallastin (۱۸۷۷ و ۱۸۹۴ میلادی) شهرت یافت. عیار دانش (مطبع نولکشور) از ابوالفضل (۹۵۸ - ۱۰۱۱ هجری / ۱۶۰۲ - ۱۵۵۵ میلادی). مولوی حفیظ الدین عیار دانش را در هندوستان ترجمه کرد و آنرا خرد افروز (۱۸۱۵ میلادی) نامید. نیز Manuel آنرا بانگلیسی ترجمه کرد. (۱۸۶۱، ۱۸۹۲ میلادی). تاج الدین سفتی Hitopadesha را بنام مفرح القلوب (نسخه های خطی شماره ۱۹۸۳ تا ۱۹۸۵ اندیوانس) ترجمه کرد Hitopadesha یکی از پنجتنتراها می باشد که در بنگال نوشته شد. اسم مؤلف این متن سانسکریت Nārāyana میباشد که بین سالهای ۸۰۰ و ۱۳۷۳ میلادی زندگی میکرد و مربی و سرپرست وی Dhavada Chandra بود. ترجمه های دیگر پنجتنترا جاوید فرد، نگار دانش، اخلاقی اساسی، گلشن آرا از میرزا عبدالوهاب ایرانپور، شکرمستان یا انوار سهیلی شعری از خسرو دارائی فارابی و برهمن یا کلیله و دسنه شعری از جهان بخش دارائی ←

ایتالیائی^۱، سلاوی^۲، ترکی^۳، آلمانی^۴، هلندی^۵، دنمارکی^۶، چکسلواکی^۷، ایسلندی^۸،

← میباشد - تازه دکتر Jndu Shekher پنچتترائی را ترجمه کرده (چاپخانه دانشگاه تهران ، ۱۹۶۱ میلادی) که بسعی Edgerton تهیه شده است .

۲ - اول در قرن دوازدهم یاسیزدهم بنام Baldo's Alter Aesopus . دوم در سال ۱۳۱۳ میلادی بوسیله Raymond de Bazier که در سال ۱۸۹۹ میلادی بسعی و اهتمام Harview تهیه شده است . سوم Directorium Vitae Humanae که در سال ۱۲۲۷ یا بین سالهای ۱۲۶۰ و ۱۲۷۰ میلادی بوسیله John of Capua بوجود آمده است . Paussiu ، ۱۶۱۶ میلادی ؛ Stark ، ۱۶۹۷ میلادی ؛ Aurinillius ؛ ۱۷۸۰ میلادی ؛ Ebert ؛ ۱۷۲۵ میلادی .

۳ - اسپانیولی قدیم ، Anon ، ۱۲۵۱ میلادی ؛ Jarmani ، ۱۸۹۳ میلادی ؛ Conde ، چاپ نشده ؛ Bratuti ، ۱۶۵۴-۹ میلادی . پینزومی گوید : « این [داستان] در اسپانیه قبول عام پیدا کرد . ترجمه Firenzoula بنام Discorsi degli Animali (بین سالهای ۱۶۴۸ و ۱۸۹۵ شانزده بار بچاپ رسید) بریک ترجمه اسپانیولی مبنی میباشد . « The Ocean of Story ج ۵ ، ص ۲۱۹ .

۴ - در سال ۱۰۸۰ میلادی Symeon Seth ترجمه کرد و در سال ۱۶۹۷ میلادی بسعی و اهتمام Ssork تهیه شده است . Lampanitziotes ، ۱۷۸۳ میلادی .

۵ - Sir Thomas North بنام The Moral Philosophy of Doni در سال ۱۵۷۰ میلادی ترجمه کرد . ترجمه های دیگر بوسیله Keith - Falkner و Knatchbull (۱۸۱۹ ، ۱۹۰۵ میلادی) بوجود آمده است .

۶ - Moscow, Attai ، ۱۸۸۹ میلادی .

۷ - Pilan ، ۱۸۶۶ میلادی ؛ De La Rivey ، ۱۵۷۷ میلادی ؛ David Sahidet ؛ Livre des Lumieres: Gaulmin ، ۱۶۴۴ میلادی ؛ Galland و Lokman: Cordemnes ؛ Paris, contes et fables indiennes de Bidpai et de Gabriel Cotey یا Cottier ، ۱۵۶۶ میلادی ؛ Nalan . ترجمه های فرانسه بیشتر بنام Fables de Filpay شهرت دارد .

۱ - Discorsi, Firenzuolo ، ۱۵۴۸ میلادی . ترجمه دوم بنام Lal Moral Philosophie

(سیزده بار بچاپ رسید) که Doni در سال ۱۵۲۲ یا ۱۵۵۲ میلادی راست از زبان ←

یدی ۱، سوئدی ۲، لهستانی ۳، مجاری ۴، هندی ۵، بنگالی ۶، گجراتی ۷، مراتی ۸، برج بهاشا ۹،

← لاتینی ترجمه کرده است. Nuti، ۱۵۸۳ میلادی؛ Moreno، ۱۹۱۰ میلادی.

۲ - سلاوی قدیم، Anon، غالباً در بلغارستان در قرن دوازدهم یا سیزدهم میلادی

ترجمه شد، Petersburg، ۱۷۸۸ میلادی.

۳ - در ترکی شرقی (جگتائی). در ترکی بنام همایون نامه توسط علی بن صالح رومی

معروف به علی جلالی و مخاطب به عبدالواسع عیسی (نیمة اول قرن شانزدهم میلادی) ترجمه

گردید. علاوه بر اینها عبدالعلام نیز در سال ۱۸۸۹ میلادی این کتاب را در لهجه کازان

ترجمه کرده است.

۴ - Buch der Beispiele der alten Weisen: Anthonius van Pforr، ۱۴۸۰

میلادی؛ دوم در سال ۱۵۸۳ میلادی؛ Anon، ۱۷۴۵ میلادی؛ Lehnus، ۱۷۷۸ میلادی؛

Weber، ۱۸۰۲ میلادی؛ Vallarof، ۱۸۰۳ میلادی؛ Malthaei، ۱۸۲۶، ۱۸۲۹

میلادی؛ Jado، ۱۸۵۹ میلادی؛ Samby Bey، ۱۹۰۳ میلادی. طبق گفته پینزرا سال

۱۴۸۰ «تا ۱۸۶۰ میلادی اقلاً بیست و یک ترجمه در آلمانی بوجود آمده است.»

The Ocean of Story، ج ۵، ص ۲۱۹.

۵ - Heyns، ۱۶۲۳ میلادی؛ Stoopen doal، ۱۷۸۱ میلادی.

۶ - Nielson، ۱۶۱۸ میلادی؛ Holmlie، ۱۸۸۰ میلادی.

۷ - Konac، ۱۵۲۸ میلادی؛ Trebovsky، ۱۸۰۰ - ۱۸۰۸ میلادی؛ Valecka،

۱۸۶۴ میلادی.

۸ - غالباً از زبان آلمانی.

۱ - Yaddish، (لهجه یهودیان اروپای شمالی).

۲ - Wilde، ۱۷۴۵ میلادی؛ Rubens، ۱۸۶۳ میلادی.

۳ - ۱۷۷۰ میلادی.

۴ - Anon، ۱۷۸۵ میلادی.

۵ - Lallujilal, Rājñiti؛ Bombay, Vankateshwor Press, Panchatanra، ۱۸۹۸ میلادی؛

Mishet Press, Rājñiti Panchopakhyan؛ Banāras, Light Press، ۱۹۶۷ میلادی؛

Calcutta, Nuritya Lāl Silkha Rress, Rājñiti؛ Bombay, Sekharam، ۱۸۷۶ میلادی؛

Panchopakhyan، ۱۸۸۰ میلادی.

←

تامیل ۱، تیلیگو ۲، ملیالی ۳، مغول ۴، اردو (هندوستانی ۵)، دکنی ۶، افغان، گرجی ۷،
مالایائی ۸، جاوائی ۹، حبشی ۱۰، چیلها ۱۱، (بربر ۱۲)، مدورائی ۱۳، پیشاچی پراکرت ۱۴،

← ۶ - ۱۸۵۵ میلادی بوسیله Tārākāmta Kāvyaṭrīrtha Bhattāchārya ترجمه شده و
در سال ۱۹۰۵ در کلکته بچاپ رسیده است. کتاب دیگری بنام داستانها توسط
Nasharodachanelra Rāya ترجمه شده است.

۷ - دکتر Bhogilāl Sandeshara

۸ - Marāthī

۹ - Broj Bhāchā

۱ - Tamil: یک پنچتنترای تامیل که در سال ۱۸۲۶ میلادی تهیه شد سه بار بزبان انگلیسی
ترجمه گردید (۱۸۸۴-۱۸۹۳ میلادی) یکی از ترجمه های تامیل در زبان Malaya در سال
۱۸۳۵ ترجمه گردید و از آن در زبان هلندی آمد (Klinhart ۱۸۷۰ میلادی).

۲ - Pañchatantra: Telegu از Dūbagunta Nārāyana Navi (دهم میلادی) که
به Bosāva Bhūpāla تقدیم شد. Nīti chandrika: Chinnaya Sūrī، قرن نوزدهم میلادی.
Panchatantra از Venkata Ratnam Pantulu (قرن نوزدهم میلادی) و از Kandukuri
Vinesalingam (۱۸۴۸-۱۹۱۹) میلادی.

۳ - Malayāli (Mālābār) : Panchatantram از Kunchan Nanpiār (قرن
هیجدهم میلادی)؛ Panchatantram از Vallāthal و دیگران (قرن بیستم میلادی).

۴ - ترجمه محمد بن ابی نصر کزویهی که از بین رفته است.

۵ - خرد افروز که بوسیله مولوی حفیظ الدین ترجمه گردیده و در سال ۱۸۸۶ میلادی
بچاپ رسیده است.

۶ - Dakhanī

۷ - Vahktan: Georgain و Orbeliani، در سال ۱۸۸۶ میلادی بچاپ رسید.

۸ - Ganariju: Malay، ۱۸۶۶ میلادی؛ Hikayat kalila dan Damina، پیش از
سال ۱۸۳۶ میلادی.

۹ - Anon: Jāvānese، ۱۸۷۸ میلادی؛ Krama panria، ۱۸۷۹-۱۸۸۲ میلادی؛

۱۸۷۶، Jayaseputra.

← ۱۰ - Anon: Ethiopiac، پیش از سال ۱۵۸۲ میلادی.

کنادا^۱، (کرناتک^۲، کناری^۳)، مادی^۴، سیامی^۵، لاوتی^۶، بالائی^۷ و غیره ترجمه شده است. معینا جای تعجب است که تا آنجائیکه ما خبر داریم، هیچ یک از نویسندگان وادبا و فهرست نویسان به یک ترجمه^۸ پر ارزش فارسی اشاره ننموده و این ترجمه از انظار مخفی مانده است.

اخیراً یک ترجمه جدید بعنوان پنجا کیانه از سانسکریت بسعی مصطفی خالقداد عباسی که بامر شاهنشاه اکبر^۹ بوجود آمد کشف کرده ایم. بتنها نسخه خطی آن در موزه ملی، دهلی نو، وجود دارد (شماره^{۱۰} ۱۰۰۵، ۶۲، ورق ۳۷۲، سانتیمتر: ۲۰×۱۱۰۵). بدبختانه نسخه خطی ازینجهت ناقص است که فاقد سطر اول و بعضی اوراق دیگر می باشد.

در مقدمه^{۱۱} ترجمه خود مصطفی خالقداد عباسی از آنکه چطور شهنشاه اکبر وی را به ترجمه فارسی متن سانسکریت مأمور کرد حرفی بمیان آورده است. نامبرده می گوید که قبل از و هم چند نفر دست به ترجمه زده بودند مثلاً برزویه بزبان پهلوی و ابن المقفع بزبان عربی و رودکی و نصرالله و حسین واعظ کاشفی و ابوالفضل بزبان فارسی، و همه این ترجمه ها موجود بودند.

نا تمام

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

Berber - ۱۲

Chelha - ۱۱ ←

Adikara: Madurese - ۱۳، ۱۸۷۹ میلادی.

Paishachi Prakrit، از بین رفته است. ۱۴ -

۱ - Kannada: کنادای کلاسیکی بطرز Champu از Durgā Sinhā (قرنهای

دوازدهم و سیزدهم).

Canarese - ۳

Karnatic - ۲

Siamese - ۵

Madi - ۴

Balanese - ۷

Laotic - ۶

۸ - ۹۶۳ - ۱۰۱۴ هجری ۱۵۵۶ - ۱۶۰۵ میلادی.